

УДК 821.161.2“18/19”-6.091.Франко:316.423.6:316.346.2-055.2:070(477.83/.86):
:655.41(091)

ДО ІСТОРІЇ ОДНОГО ВИДАВНИЧОГО ПРОЕКТУ (ІВАН ФРАНКО ТА ОЛЕКСАНДРА ОЗАРКЕВИЧ)

Алла Швець

*Львівське відділення Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України
пл. А. Міцкевича, 5, Львів 79005, Україна*

У статті на основі аналізу епістолярних взаємин поміж І. Франком та галицькою громадською діячкою Олександрою Озаркевич висвітлено видавничу історію жіночої газети, яка мала б стати альтернативою альманаху “Перший вінок”, інформуючи про емансипаційний рух в Галичині та Європі, культурно-освітню діяльність жінок. Висвітлено участь і редакторську допомогу І. Франка у підготовці цього періодичного видання, а також діяльність його редакторки О. Озаркевич, її співпрацю з письменницями Галичини і Наддніпрянщини. Осмислено суспільно-політичну і громадсько-культурну ситуацію в Галичині, в умовах якої цей перший друкований орган для жінок так і не побачив світу.

Ключові слова: емансипаційний рух, жіноча газета, епістолярій, творчі контакти, видавничі історії.

Вихід у світ 1887 р. жіночого альманаху “Перший вінок”, інтегрувавши національно-патріотичні інтенції наддніпрянського й галицького жіноцтва, означив початок емансипаційного процесу в Україні та продемонстрував світові появу нової генерації “найбільш освічених, вільних жінок”. За словами І. Франка, “Перший вінок” належав “до найкращих і найбагатших змістом наших видань того десятиліття” і став “дорогоцінною пам’яткою” нашого національного відродження [19, т. 41, с. 502]. Історико-літературна значущість цього альманаху ще й у тому, що він започаткував традицію наступних жіночих видань, які, за висловом Н. Кобринської впливали на “розвій жіночого духа через літературу” [11, с. 458]. Проте, незважаючи на суспільний фурор й безпрецедентність цієї події на видавничому просторі Галичини, “Перший вінок” не мав реалізованого успіху й довгий час його розповсюдженням переймалися і І. Франко, і його дружина, й ті, чиїм “заходом та коштом” він був виданий. Тим часом в умовах політичної активності галицького жіноцтва назрівала потреба створення власного друкованого органу, який би став суспільно-громадською, культурно-політичною трибуною його національних змагань. Цю ідею активно пропагувала й створена 1890 року русько-українська радикальна партія, яка на сторінках свого часопису “Народ” заснувала навіть спеціальну рубрику “Справи жіночі”.

Зрештою на стрийському жіночому вічі, яке відбулося 1 вересня 1891 р. довкола задуму про створення жіночого періодичного видання розгорілася публічна дискусія щодо його оптимального формату, тобто, “чи видавати другий том альманаху з праць жіночих, вроді “Першого вінка” чи взятися до видавання газети, хоч би наразі в скромнім об’ємі і з деякою підмогою мужчин” [19, т. 28, с. 196]. Прихильницями альманахової традиції була більшість жіночого това-

риства, настрої якого оприлюднила на вічі Євгенія Ярошинська. Услід за нею Н. Кобринська повідомила, що згодилася б разом з Оленою Пчілкою здійснювати літературну редакцію й “Другого вінка”, щоправда не беручи на себе “грошового накладу”. З іншого боку, молода Олеся Озаркевич озвучила на цьому ж вічі ідею видавати періодичний часопис. Проте задум цей не підтримали з огляду на те, що жінки, які мешкають здебільшого у провінції, не змогли б належним чином здійснювати видавничу роботу. Ухвалою тих-таки жіночих зборів обрано комітет для збирання коштів на видавання альманаха, який очолила Озаркевичева [17, с. 283]. Вона ж, фактично, й стала основною сподвижницею цього проекту.

До дискусії “альманах чи газета” активно долучився й Франко, обґрунтувавши свої думки на захист останнього формату в однойменній статті на сторінках “Народу” [18, с. 304]. На його погляд, в тогочасних суспільно-політичних реаліях газета слугувала б оптимальним інформативним засобом, який висвітлював хроніку місцевого й європейського жіночого руху. “Хоч я не спеціаліст у справі жіночій, я все-таки як журналіст позволю собі замітити, що по моїй думці газетина, що виходить раз на місяць по одному листови друку, десять разів більше користі принесе для справи, ніж альманах в 30 аркушів. Альманах вийде раз на 5 або 10 літ, розходитися буде слабо, та й містити буде в собі статті або чисто теоретичні, далекі від сучасних, хвилевих інтересів нашого жіноцтва, або коли схоче містити й такі статті, то вони перестаріються ще заким альманах вийде у світ. <...> Натомість газета подавати буде завжди засвіжа статті про справи біжучі, хроніку жіночого руху у нас і в Європі, дописи з провінції, обговорення нових книжок, інтересних для нашого жіноцтва, і коли б не подавала нічого більше, лиш те, але раз у раз, систематично, то вже зробила би дуже багато для розвою духового своїх читательок. Далі, газета має те до себе, що групує людей, громадить їх постійно довкола спільної роботи, будить і піддержує почуття товариське, котрого у галицьких жінок, навіть у найбільше розвитих, звичайно досить мало” [19, т. 28, с. 196]. На користь газети свідчив і факт менш прискіпливого добору автури: якщо дописи до альманаху потребують певного белетристичного таланту, відповідної ерудиції та знань, то дописувачкою до газети могла бути кожна освічена жінка, ба навіть письменна селянка. Зрештою газетний формат був виправданим ще й з мотивів фінансової ощадливості. Фактично, цією публікацією І. Франко поставив крапку в дискусії довкола вибору типу майбутнього жіночого видання. Про це свідчила і опублікована через рік в “Народі” “Відозва до Русинок Галичини і Буковини”, в якій “референтки” стрийського жіночого віча в Стрию Євгенія Ярошинська і Наталія Кобринська закликали до активнішого збору коштів на періодичне видання (а не альманах!): “Не зашкодить і тепер запримітити, що місто одної великої книги, як був перший Альманах, могли би виходити менчі, але частійше, книжочки не дорожчі над 50 кр., котрі при відповіднім числі набуваючих могли би в певнім означенім часі появлятися, як також, що ми не обмежились би так, як в першім Альманасі, лиш на творах жіночих, а рівно були би пожадані твори мушин, відносячіся до справи жіночої” [13, с. 208]. Авторки відозви емоційно апелювали до свідомості галицького жіноцтва, наголошуючи на потребі його духовного й інтелектуального поступу: “Тож гадаємо, що кожда жінка, котрої вимоги духа виходять поза об’єм щоденних

домашніх занять, не відмовить нам своєї помочи. Справа жіноча з кожним днем набирає більше сили і значіння ві всіх майже краях Європи, то коли тота іскра і у нас затліла, не даймо їй загаснути, не убиваймо її нашою байдужністю і часто нічим не оправданою нехітю. У нас нема меценатів, як у инчих народів, найже на видавництво жіноче зложать ся жінки цілого краю і дадуть тим доказ, що суть здібні до ширшої між собою організації і солідарности” [13, с. 206].

У доцільності видавати саме періодичний жіночий часопис, а не альманах І. Франко зумів переконати й Олену Пчілку. У листі до неї від 30 вересня 1891 р. він попросив приятельку з Наддніпрянщини своїми порадами й літературною працею підтримати нове видання та його ще недосвідчену молоду редакторку: “Пані Олесея Озаркевичева (Бажанська) під впливом дискусій стрийського жіночого віча задумала розпочати з новим роком видання раз в місяць невеличкої жіночої часописі. Вона, певне, швидко удасться до Вас з просьбою запомагати її видання Вашою цінною працею літературною. Я не сумніваюся, що Ви не відмовите їй своєї підмоги і заохоти. Вона не свідуща в журналістичнім ділі і боїться різних страхів видимих і невидимих: зависті товаришок, насміхів з боку “поступовців” á la Цеглинський, злоби з боку ретроградів і т. ін. Ми вже тут оба з П[авлик]ом силувалися успокоювати її і додавати їй духу, та я думаю, що Ваше слово буде мати для неї далеко більшу ціну. А думка сама мені видається дуже щасливою, тим більше, що видання другого тому альманаху, крім коштовності і малої окупності такої книжки, має ще й те недобре за собою, що в найліпшій разі буде тільки об’явом літературним, коли тим часом газета самою своєю природою перетягає справу на поле роботи громадської, стається осередком і виразом певного руху, зав’язком певної постійної організації, котрої іменно жіноцтву нашому найбільше треба” [19, т. 49, с. 298–299]. У недатованому відписі Олена Пчілка, незважаючи на те, що сама була промотором альманаху “Перший вінок”, підтримала ідею жіночого видання саме в газетному форматі, пообіцявши до нього долучитися: “Отже думаю, що розпочинане видання послужить тільки для ”слави“ жіночої; але, звичайно, далеко більша і ефектніша слава, коли вийде жіноча часопись, ніж альманах <...>”¹. Такі інспірації авторитетної київської письменниці остаточно утвердили рішення її галицької протеже Олесі Озаркевич видавати жіночу газету.

Ім’я Олександри Порфирівни Озаркевич (30. XII. 1866, м. Львів – 15. VII. 1906, м. Закопане, Польща) більше відоме в літературі під дівочим прізвиськом Бажанська. Вона була донькою композитора, музикознавця та етнографа Порфирія Бажанського² та дружиною адвоката й Франкового приятеля Лонгина Озаркевича, знаною громадською діячкою Галичини, першою українською фаховою піаністкою та однією із засновниць товариства “Боян” у Львові. Працювала вчителькою музики в Городку, неодноразово як піаністка виступала на концертах до Шевченківських роковин у Львові, виконуючи твори М. Лисенка. У “Народі” (1891. №№ 13/14, 15/16, 17/18) надруковано повість Бажанської “5 .V 1891”, відомі її пере-

¹ Інститут літератури ім. Т. Г. Шевченка НАН України [далі – ІЛ] [11, арк. 264].

² На музикознавчі розвідки П. Бажанського “Історія руского церковного пінія” (Львів, 1890) та “Малорускій музикальний народний тон” (Львів, 1891) Франко опублікував рецензію під назвою “Музика та й годі” [5, с. 28–44].

клади творів В. Оркана (оповідання “Підвечірок”, “Недовірок”, “Ясна Поляна”, “Над Бердом”)³.

Письменник особисто знався з О. Бажанською ще до її заміжжя. Про це, як про “один факт з життя Франка”, згадував Л. Озаркевич: “В році 1890 проживав у Львові звісний етнограф чех Ржегорж, котрий з Франком жив у добрих відносинах. Той же, задумавши женитися з Олесею Бажанською (звісною тоді першою українською піаністкою, а опісля моєю жінкою), упросив І. Франка, щоби він був за свата. Було це в р. 1887 або 1888. Франко, котрий з Олесею Бажанською знався особисто, прийняв ту місію, з якої, одначе нічого не вийшло. Будучи при тій нагоді у неї вдома, вписав до її пам’ятника вірш, що зачинався тими словами: “Чом головку ти схилила...”. Такий самий вірш читав я опісля, друкований в одній його збірці поезій, одначе в трохи зміненій формі – не до дівчини, але, здається мені, до друга. Котрий з тих віршів оригінальний, а котрий опісля перероблений, не знаю, і тепер перевірити не дасться, бо пам’ятник той в часі війни пропав” [14, с. 57]. Схожими поетичними рядками (“Чом головку ти схилив додолу...”) починається Франкова поезія “Молодому другові” [2, с. 175]⁴, яка згодом увійшла до другого видання збірки “З вершин і низин” (1893). Невідомо достеменно, чи був згаданий вірш поетичною дедикацією молодій О. Бажанській, оскільки цими ліричними рядками І. Франко звертається до особи чоловічої статі, щоправда уживаючи типових “жіночих” епітетів. Зі спогадів І. Озаркевича простежуємо певний анахронізм: Франко присвятив цей вірш Олесі після її нездійсненого заміжжя з Ржегоржем, тобто 1887 або 1888 р., авторське ж датування поезії – 3 квітня 1883 р. Хоча цілком імовірно, що після несуттєвої зміни звертальних конструкцій у вірші, адресаткою цієї поезії могла бути і Бажанська.

І. Франко, як приятель Озаркевича, був запрошений на його шлюб з О. Бажанською, що відбувся 4 червня 1889 р. в с. Сороках біля Львова⁵. Найвірогідніше, що письменник не був присутній на цьому весіллі, оскільки напочатку червня його дружина з синами виїхала на літо до Нагуєвич. Тож навряд чи подався би І. Франко на забаву без дружини. До того ж, сам він наприкінці травня та в перший тиждень червня відлучався зі Львова: “був в горах, був і на Мазурщині у посла-мужика Оржеховського балакати про вибори” (лист до М. Драгоманова з кінця травня – 7 червня 1889 р.) [19, т. 49, с. 211].

На той час (1891 р.), коли Олександра Озаркевич мала розпочати редакцію нового жіночого часопису, її ім’я вже не було новим у царині галицької літератури. Адже про дебют молоді авторки в “Першому вінку”, де вона розмістила два свої твори – оповідання “Кіндрат. Новеля з народного життя” і поезію “Колись було” [16, с. 120–139, с. 159] згадали у своїх рецензіях і І. Франко, і Г. Цеглинський, і М. Павлик. Щоправда, ще перед виходом альманаху в світ О. Бажанська завдяки Н. Кобринській вже встигла заробити собі реноме зарозумілої письменниці. Роздратована амбітністю молоді колеги, яка застерігала від будь-яких ректорських втручань у її тексти, Кобринська поскаржилася на свою майбутню не-

³ Детальніше біографічні відомості про О. Бажанську уміщено в статті: [1, с. 113–141].

⁴ Вперше надруковано: [2, с. 175].

⁵ Друковане запрошення Л. Озаркевича датоване травнем 1889 // [6, с. 193].

вістку І. Франкові (лист від 24 березня 1887): “<...> дісталам я імпертиненське [зухвале. – *А.Ш.*] письмо від Бажанської, в котрім мені грозить, що як одно слово буде в її писаню змінене, то она прилюдно в часописах відпресе авторства. <...> Мене лист Бажанської дуже зіритовав. <...> Як може бути така молода дівчина така зарозуміла, я того не понимаю, – и не такі писателі як она загасають ради других” [7, с. 677–678].

Проте у своїй статті “Руське жіноцтво в Галичині в наших часах” у тому ж таки “Першому вінку” Н. Кобринська позитивно відгукнулася про громадсько-культурну діяльність Бажанської, зарахувавши її до активісток жіночого руху Галичини, котрі “причинялися до оживлення і скріплення життя товариського нашої інтелігенції і приймають діяльну участь в народних маніфестаціях” [16, с. 101]. Так само згадала й про виступ О. Бажанської на вечорі товариства “Руська бесіда” у Львові.

Аналізуючи літературну добірку “Першого вінка” в “Нарисі історії українсько-руської літератури до 1890 р.” (Львів, 1910), І. Франко з-поміж інших письменниць назвав також і дебютантку О. Бажанську, не вдаючись до власних оцінок її творів: “Уперве виступила тут з одним віршиком і з оповіданням “Кіндрат” Олеся Бажанська, пізніше заміжня Озаркевичева” [19, т. 41, с. 454]. Окрім нього, про згадані тексти молоді письменниці в контексті аналізу творів “Першого вінка” відгукнулись також Г. Цеглинський та М. Павлик, висловивши неоднозначні судження. Перший рецензент, заповідаючи О. Бажанській “гарну будучність в новелістиці нашій”, зауважив: “В “Кіндраті” Олесі Бажанської чуть охоту, чуть силу, чути і м’яке на недолю людську серце, та чути еше і початкуючу руку, котра особливо пробиваєсь в слабім мотивованню важких переходових хвиль <...> та й в звичайній початкуючих хибі – числення на ефект” [4, с. 307]. Згадавши О. Бажанську в одному ряді з такими письменницями як Олена Пчілка, Михайлина Рошкевич, Ольга Левицька, Дніпрова Чайка, Людмила Старицька-Черняхівська та Сидора Навроцька, Цеглинський назвав їх авторками, які стоять “з власною думкою на власному ґрунті”, а їх “белетристичні і поетичні праці становлять окрасу дотичної часті альманаха” [3, с. 288].

Михайло Павлик у своїй рецензії на “Перший вінок” досить різко висловився про оповідання Бажанської “Кіндрат”, назвавши його “найненатуральнішим з усього, що надруковано у “Вінку””, хоча й відзначив майстерність письменницького стилю: “Написано воно дуже горяче й живо, мова народна гарна, тільки що милі майже все говорять і діють так, якби панна та панич” [16, с. 45]. Але попри свої критичні висловлювання, Павлик оптимістично спрогнозував літературну перспективу галицької дебютантки: “Та по живости бесіди й почуття, можна надіятися, що Бажанська-Озаркевичка зможе вийти з сего всего, коли тільки перейде правдиву (реальну) письменську школу та стане брати жите так, як воно справді йде в кождім стані” [15, с. 45].

Можливо саме через відсутність тоді в житті молоді письменниці авторитетного літературного лоббі, надто вразлива до критики й невпевнена у власних силах Олександра Бажанська не продовжила своєї літературної кар’єри. Проте амбітна галичанка не відійшла на маргінес культурно-громадського життя

краю, а навпаки, – активно влившись у жіночий рух Галичини, спробувала само-реалізуватися у видавничій діяльності.

Власне, наступний епізод взаємин І. Франка та О. Бажанської пов'язаний з виданням жіночої газети як нового проекту русько-української радикальної партії.

У справі цього видання О. Бажанська консультувалася з І. Франком та його дружиною, просила порад, ділилася власними видавничими ідеями, обговорювала авторську добірку. Відтоді зав'язалося їхнє активне листування⁶.

Так у листі до Франка від 25 вересня 1891 р. Олександра Порфирівна повідомляла про перші кроки в новій ролі редакторки: розіслано листи до українських письменниць із запросинами до співпраці, проведено консультації з городецьким друкарем, погоджено формат, обсяг, періодичність та орієнтовну собівартість видання. У співпраці з І. Франком О. Озаркевич сподівалась отримати не лише фахову допомогу авторитетного й досвідченого у видавничих справах наставника, його суто людську підтримку, а також розраховувала на літературну участь у цьому проекті Франка разом з дружиною: “<...> я сердечно сподіваюсь від Вас обох не лише захопоти словом, але і запомоги Вашої моральної, Ваших праць” [9, с. 22]. Власне, з іменем Франка молода редакторка пов'язувала успіх й визнання нового жіночого проекту. На її прохання, він мав умістити свою статтю в першому номері видання, – це б уберегло новостворену газету від упередженого ставлення скептиків: “<...> до того всего прошу Вас конечно о яку статтю до першого числа моєї газеткі. Надасть її Ваша праця більше сили против всяким можливим критикам, на які вона натрафить” [9, с. 21].

Вже на початковому етапі підготовки часопису Олександра Озаркевич зіткнулася з психологічними труднощами. Про свої редакторські фобії вона зізнавалася І. Франкові: “Та не страшна мені праця, не страшні і кошти – я все зроблю і дам – лише страшна мені та злоба і нехить, якою люди “politycznie przujaściele” огорнуть мою щирю працю. А що знайдуться такі нежичливі – се я вже знаю. <...> Я так дуже боюсь, що сей орган “наш” недовго буде жити! Мене “наші люде” привитали так песимістично і вдоватку відослали до Вас, послухати Вашої поради. Тож і жду єї дуже, сподіючись, що знайду щире слово у Вас!” [9, с. 19–20, 22]. Так само турбувала Олександру Порфирівну і політико-правова колізія: “чи справді вольно в Австрії жінці бути отвічальним редактором?” [9, с. 20].

Осмислюючи концепцію майбутнього видання, Озаркевичева просила І. Франка поінформувати про відомі йому закордонні жіночі часописи.

Хоча всі листи молодій редакторки до Франка цього періоду стосувалися їхнього спільного проекту жіночої газети, дуже часто вони виходили за межі ділового епістолярію. Позаяк здебільшого в них йшлося про особистісні переживання недосвідченої редакторки, зневіреної в успішності зініційованого нею проекту, хоча причиною цих психологічних страхів нерідко була суттєво занижена власна самооцінка. Очевидно, І. Франко, який не менше, ніж Олександра, був зацікавлений в появі першої жіночої газети в Галичині, намагався якось розвіяти ці жіночі сумніви. На жаль, листи письменника до О. Озаркевич не збереглися,

⁶ Листи Олександри Бажанської-Озаркевич до І. Франка вперше опублікував Р. Горак: [1, с. 113–141].

проте з її відписів видно, що “ласкава відповідь” літературного авторитета таки додавала снаги в роботі: “Вона як тепліший луч сонця восени впала на мою душу. Я зачала на серію братись до приготовань для задуманого видавання <...>. Я свого не покинув ніяк. Раз повзятий замір мушу перевести в діло, і так люди гомонять про жінок, що крім пустих деклямацій нічого реального (а найменше “праці”) нема” (лист від 5 жовтня 1891 р.) [8, с. 151]. І хоча навіть найближчі родичі закидали Олександрі, що вона ще “не доросла до такого редагування”, єдиним, кому в цій відповідальній редакторській справі вона довіряла безапеляційно, був І. Франко. “Я, кажучи правду, найбільшу надію покладаю на Вашу раду, на Ваш осуд, в котрого я сліпо вірю” [8, с. 151], – зізнавалась Олександра в листі своєму наставникові.

Щоб зробити майбутню газету справді інформаційним органом суспільного жіночого життя, редакторка хотіла налагодити контакт з такими “прихильниками жіночої квестії” як Михайло Ганкевич, Осип Маковей, тому й просила І. Франка організувати з ними зустріч у нього вдома. На листовні запрошення Олександри Порфирівни жінки-письменниці відгукувалися досить мляво, натомість чоловіки виявились “соліднішими” й відповіли майже всі. Серед жінок Галичини та Наддніпрянщини до цього проекту мали долучитися Олена Пчілка, Ольга Франко, Леся Українка, Людмила Старицька-Черняхівська, Ганна Барвінок, Дніпрова Чайка, Уляна Кравченко, Олена Грицай. І. Франко подав Олександрі їхні адреси. На дописувачок з підросійської України – Олену Пчілку та Лесю Українку, – редакторка поклала “найпевнішу надію”, вважаючи, що ці “українки сміливіші і, мабуть, солідарніші” [8, с. 153]. Зрештою вони відгукнулися на листовну пропозицію редакторки, пообіцявши, що Леся реферуватиме доступні на Наддніпрянщині тамтешні й закордонні журнали, а Олена Пчілка писатиме публіцистичні та белетристичні праці. “Ті дві сили будуть варті тільки що половина наших плаксивих галичанок”, – хвалилася О. Озаркевич новими дописувачками Ользі Франко (лист від 25 грудня 1891 р.) [6, с. 453].

Консультувалася Олександра Порфирівна з Франком і щодо назви майбутнього жіночого часопису, оскільки розглядалося кілька варіантів. Перший номінативний креатив самої О. Озаркевич – “Жіноча часопись” – відхилив її чоловік, вважаючи цю назву дуже схожою з “Правничою часописсю”. Своє міркування в листі до Ольги Франко (від 21 січня 1892) висловлювала й Олена Пчілка, обґрунтувавши оптимальний, на її погляд, номен – “Рівність”: “Отже, як собі хочете, а назва “Рівність” буде найбільше відповідною і навіть найкращою. “Жіноча часопись”, “Жіночий Вістник” – звичайно, нічого собі назви, але ж вони мало виразні, та і не точні: бо, справді, якось ніяково, коли при такій назві будуть писати в часописі мужчини <...>” [8, с. 280]. Проте невдовзі в листі до І. Франка від 17 березня 1892 р. молода редакторка заявила про нову остаточну назву часопису – “Жіноче питання” [8, с. 323].

З листів О. Озаркевич до І. Франка відомо, що під час редакторської підготовки газети та роботи з авторськими матеріалами вона неодноразово приїздила до Франків у Львів, щоб обговорити актуальні проблеми жіночого руху, погодити зміст та структуру видання. Зустрічалася вона з письменником тоді, коли, фактично, перший номер часопису був готовим до друку. Олександра Порфи-

рівна просила свого наставника відредагувати “Переднє слово” (лист до Франка від 17 березня 1892 р.) до новоствореної газети, яке вона написала спільно з Оленою Пчілкою. Ця передмова не дуже подобалась редакторці, проте вона зазначила, що “най Пер[еднє] сл[ово] не буде дуже шумне, а зате сама часопись сильна, то буде ліпше” [8, с. 323]. Цікаво, що до історії написання цієї вступної статті причетна й Ольга Франко. У листі до неї від 21 січня 1892 р. Олена Пчілка зазначила, що чимало для своєї передовиці взяла саме від своєї галицької приятельки: “Ви тепер, будучи найсправдешньою редакторкою, можете считати, що в статті, написаній мною, єсть теж Ваша думка й слово, бо, писавши статтю, мала я перед собою Ваш лист⁷, з котрого взяла навіть декілька достойних Ваших виразів” [8, с. 280]. Тому й пропонувала О. Франко підписати вступну статтю підписом “Редакція”.

Напередодні свого приїзду до Львова у справі остаточного погодження змісту першого номера газети О. Озаркевич в листі до І. Франка (від 17 березня 1892 р.) просила “проказати усю стежку урядових формальностей”, які вона мусіла залагодити для легітимізації цього друкованого органу. Насамкінець редакторка анонсувала Франкові зміст першого випуску:

““Переднє слово”

“Мрії”, вірш з життя жіночого Колесси,

“Просвітні огні” віршик Л[есі] Українки

“Наукова читальня у Льв[ові]” Главецької

“Софія Ковалевська”, біографія О. Франкової

Дрібна хроніка з життя жіночого” [8, с. 325].

Листуючись з Франком у справі жіночої газети, Олександра Порфирівна одночасно провадила жвавий епістолярій і з його дружиною, яка діяльно долучилася до цього проекту. У листах до О. Озаркевич та Олени Пчілки Ольга Франко обговорювала зміст часопису, його назву, лектуру, тенденції тогочасної жіночої преси, щоб виробити для нової газети оптимальний ідеологічний і тематичний принцип, ставши, по суті, її другою повноправною редакторкою. Олександра консультувалася з Ольгою Франко стосовно структури видання, запропонувавши наступні основні рубрики: “1) Повість пера жіночого або про жіночу квестію, далі, коротенький добрий 2) стишок, 3) стаття наукова про рух, науку, поступ, взагалі питання жіноче, або якась добра 4) біографія замітної жінки, вкінці 5) новинки з світа жіночого” (лист від 21 листопада 1891 р.) [6, с. 554]. На прохання Озаркевичевої, Ольга Франко, як знавець французької, опрацьовувала тогочасну французьку жіночу газету “Bulletin de l’union universelles des femmes”, щоб перейняти від неї провідні європейські ідеї та концепцію. За задумом редакторки, галицька жіноча газета за своїм напрямом мала стати аналогом цього французького видання. “Тішуся, що найшла газету жіночу з таким напрямом як “Bulletin”, а моїм бажанням буде повести жіночу часопись тим самим шляхом” [6, с. 581], – писала вона до Ольги Франко (лист від 1 грудня 1891). З листів Олександри Порфирівни видно, яку поважну організуючу роль відіграла Ольга Франко в започаткуванні та підготовці цієї жіночої газети.

⁷ Йдеться про лист О. Франко до Олени Пчілки від 25 листопада 1891 р. [10].

До першого випуску часопису Франкова дружина подала біографічну розвідку про Софію Ковалевську. Редакторка Озаркевич оцінила високий рівень цієї статті: “Дякую Вам сердечно за працю Вашу. Єст она беззамітна. Я лише додам вступ і закінчене по датам з “Gesellschaft”, а вийде добра стаття” [6, с. 581]. Листування Бажанської з Ольгою Франко є цінним також з погляду висвітлення історії жіночого руху в Галичині, оскільки засвідчує спільні погляди цих жінок на становище жінки в суспільстві, їхню європейську орієнтацію на тогочасні новітні тенденції жіночого поступу, як-от відкриття вищих шкіл, поширення просвіти, надання жінкам рівних з чоловіками політичних прав і статусу повноцінних членів суспільства, а також домагання покращення долі жінок-робітниць, опіка “запрацьованими жінками, зневоленими, пригнобленими тісною рамкою теперішнього права” (лист О. Озаркевич до О. Франко від 25 грудня 1891 р.) [6, с. 455].

Інтенсивний діловий епістолярій з приводу підготовки цієї газети вівся й поміж Оленою Пчілкою та Ольгою Франко. Київська наставниця координувала співпрацю з письменницями підросійської України, консультувала щодо матеріально-технічного боку видання, зокрема радила не надсилати дармових примірників, чітко встановити ціну видання та його періодичність [8, с. 279–282].

Незважаючи на те, що перший випуск жіночої газети уже було сформовано, цей сподіваний друкований орган так і не з’явився під жодною із назв. На думку І. Книш, це сталося тому, що “ні Бажанська-Озаркевич, ні Ольга Франко не схотіли підписатися як редакторки” [12, с. 140]. Завадити реалізації цього проекту могло й безліч інших причин: особисті редакторські амбіції, фінансові труднощі, загальна громадська індиферентність до цього видання, пасивність дописувачів. Але, поза сумнівом, цей підготовчий видавничий процес, зафіксований у спогадах, епістолярії, тогочасних газетних публікаціях, є важливою фактографічною віхою в історії галицької жіночої періодики. До того ж він демонстрував особистісні й громадсько-політичні, суспільно-літературні очікування всіх учасників цього процесу: для І. Франка вони інспіровані бажанням сприяти розвитку жіночого руху в Галичині, а також пов’язані ще й з партійною ідеологією радикалів створити власний друкований орган для жінок, для Олесі Озаркевич цей проект мав стати справою життя, реалізацією не лише редакторських амбіцій, а й персональної участі в активно заявленому жіночому русі Галичини.

1. Горак Р. Скромний внесок Олесі Бажанської // Науковий вісник Музею Івана Франка у Львові. Вип. 5. Львів, 2005.
2. Вперше надруковано: Зоря. 1883. № 11.
3. Зоря. 1887. № 17.
4. Зоря. 1887. № 18.
5. Іван Франко. Статті і матеріали. Львів: Видавництво Львівського університету, 1960. Вип. 7.
6. ІЛ. Ф. 3. № 1607.
7. ІЛ. Ф. 3. № 1608.
8. ІЛ. Ф. 3. № 1612.
9. ІЛ. Ф. 3. № 1620.
10. ІЛ. Ф. 28. № 1436.
11. Кобринська Н. Про первісну ціль Товариства руських жінок в Станіславові, зав’язаного 1884 р. // Перший вінок: Жіночий альманах, виданий коштом і заходом Наталії Кобринської та Олени Пчілки. Львів, 1887.

12. *Книги І.* Іван Франко та рівноправність жінки. Вінніпег, 1956.
13. Народ. 1892. № 15/18.
14. *Озаркевич Л.* Мої спомини про Франка // Спомини про Івана Франка. Львів, 1926.
15. *Павлик М.* Перші ступні русько-українського жіноцтва // Народ. 1890. № 4.
16. Перший вінок. 1887.
17. Перші жіночі збори в Стрию // Народ. 1891. № 20/21.
18. *Франко І.* Альманах чи газета? // Народ. 1891. № 22.
19. *Франко І.* Зібрання творів: У 50 т. К.: Наук. думка, 1976–1986.

ON THE HISTORY OF ONE PUBLISHING PROJECT (IVAN FRANKO AND OLEKSANDRA OZARKEYVCH)

Alla Shvetś

*National Academy of Science of Ukraine T. Shevchenko Institute of Literary Studies (Lviv branch)
5 Mickewicha cr, 79000 Lviv, Ukraine*

Through analysis the epistolary relationship between Ivan Franko and Olexandra Ozarkevych – a statesman from Galychyna, the article describes the publishing history of woman’s newspaper which had to be an alternative to almanac “The first wreath” informing about emancipational movement in Galychyna and Europe, cultural and educational women activities. It shows the participation and editorial assistance of Franko in preparing this periodical edition and also the activity of his editor Olexandra Ozarkevych, her cooperation with writers from Galichyna and Naddniprianshchyna. It ruminates on the social, political and cultural situations in Galychyna in the conditions of which this first press organ for women hasn’t seen the world.

Key words: emancipational movement, woman’s newspaper, epistl, creative contacts, editonal history.

К ИСТОРИИ ОДНОГО ИЗДАТЕЛЬСКОГО ПРОЕКТА (ИВАН ФРАНКО И АЛЕКСАНДРА ОЗАРКЕВИЧ)

Алла Швець

*Львовское отделение Института литературы имени Т.Г. Шевченко
пл. Мицкевича, 5, 79000 Львов, Украина*

В статье на основе анализа эпистолярных взаимоотношений между И. Франко и галицкой общественной деятельницей Олександрой Озаркевич отражена издательская история женской газеты, которая должна была бы стать альтернативой альманаху “Первый венок”, информирующая о эмансипационном движении в Галичине и Европе, культурно-образовательной деятельности женщин. Отражено участие и редакторская помощь Франко в подготовке этого периодического издания, а также деятельность его редактора О. Озаркевич, ее сотрудничество с писательницами Галичины и Надднепрянщины. Осмыслено общественно-политическую и общественно-культурную ситуацию Галичины, в условиях которой этот первый печатный орган для женщин так и не увидел мир.

Ключевые слова: эмансипационное движение, женская газета, эпистолярный, творческие контакты, издательская история.

Стаття надійшла до редколегії 05.02.2009

Прийнята до друку 20.10.2009